

SKÅLGROPAR vid JORDBRO GRAVFÄLT

Österhaninge socken, Södermanland

Rapport över inventering och dokumentation



Nyfynd nr 15 FOTO: Roger Wikell

Inventeringen utförd 2007 - 2008 av Roger Wikell

**Dokumentation utförd 2008-2009 av Roger Wikell tillsammans
med Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam**

BOTARKRAPPORT 2009 – 29

Redogörelse för skålgropsinventering vid Jordbro gravfält

Området har en omväxlande natur på gränsen mellan fullt uppodlade dalgångar vid Österhaninge kyrkbygd i söder, kärv tallskog på hällmarker och pelarsalsliknande tallskog på Jordbromalm, en del av stockholmsåsen i norr. På svallsandsområdena ner mot den stora dalgången vid Kalvsvik återfinns de flesta älvkvarnsförekomster som behandlas i denna rapport. Området består av igenväxande åkrar och hagmarker. De senare syns genom talrika bestånd av hässlen och under våren mycket blå- och vitsippor. Åkrarna, en del med forntida ursprung, syns som stenröjda ytor, hak och terrasser (ej registrerade). Lokalt i Jordbro kallades området för ”varma backarna”, och är ett omtyckt utflykts- promenadområde.

Undertecknade har genom en rad årtionden inventerat skålgropar i Haninge, främst inom projektet Södermanlands hällristningar (t ex Broström 2002, 2003, Broström, Ihrestam & Wikell 2008). Wikell har särskilt ägnat Haninge ett ingående studium (Wikell 1987, 1988, 1989, 2008, manus). Under våra inventeringar under 1980-talet var några av lokalerna inom detta område bland de första objekt som upptäcktes av Wikell (RAÄ 81 och 82). Under förnyade inventeringar 20 år senare upptäcktes flera nya skålgropslokaler i området, vilka redovisas i denna rapport. Nu granskades hällarna med hjälp av borste och hacka. Den hårda laven från 1980-talet hade i flera fall helt övertäckts av mossor eller torv som lätt gick att rulla av. I vissa fall var det ett drygt arbete med asprötter. En häll (objekt 10) var helt täckt av påförd åkerjord, 0,05 cm tjockt.

De flesta lokaler är små med vanligtvis 1 - 3 skålgropar per lokal. Undantaget är objekt 15 och 16 med hela 33 + 4 gropar. Lokalen är också belägen centralt i området och på en dominerande häll med fri sikt åt de flesta håll under våren. Närhet till betesmark och mindre odlingar är påtaglig, men ett fåtal små gropar återfinns också på resta stenar/kantstenar på gravar inne på Jordbro gravfält (Raä 182) (objekt 3, 4 och 5).

På 1980-talet upptäcktes av Wikell stensättningarna Raä 84, 85 och 86. En rektangulär, rund respektive tresidig stensättning, samtliga belägna på höjdryggar. Norr och nedanför den sistnämnda har ett mindre gravfält med hålväg (objekt 7 och 8) observerats i samband med skålgropsinventeringen. Skålgroparna ligger således nära både gravar, åkrar och god betesmark. Fynd av keramik, en trasig löpare och tre malstensunderliggare (ej redovisade här) inom det centrala området visar att en boplats kan förväntas återfinnas nära skålgropsförekomsterna vid hasselbackarna.

Skålgropsmiljön visar sig också fortsätta både öster- och söderut men inte med samma intensitet som här. Se våra andra rapporter ”Skålgropar öster om Jordbro”, och en kommande rapport om skålgroparna vid Snörom (Broström et al 2009).

Förutom de 14 nyupptäckta skålgropsförekomsterna redovisas i denna rapport även det ovan nämnda nyupptäckta mindre gravfältet samt den 50 meter långa hålvägen. Hålvägen är troligen en fortsättning på den tidigare registrerade hålvägen genom Jordbrogravfältet.

Den största nyupptäckten, objekt 15, har målats i med slammad krita, fotograferats och kalkerats på täckplast. Denna har sedan scannats och databehandlats. Resultatet av dessa insatser redovisas också här.

Södertörn i november 2009

S-G Broström – K. Ihrestam – R. Wikell

Referenser

- Broström, S-G. 2002. Södermanland – ett okänt hållristningslandskap. I Åkerlund, A. (red). *Kulturell mångfald i Södermanland*. Nyköping. S. 52-57.
- Broström, S-G. 2003. Hållristningar i Södermanlands län. Nyköping.
- Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2008. Hållristningar i Södermanlands kalkberg. I Goldhahn, J. (red.). *Gropar och monument. En vänbok till Dag Widholm*. Kalmar Studies in Archaeology IV. Solna. S. 305 – 322.
- Broström, S-G., Ihrestam, K. & Wikell, R. 2009a. Skålgropar öster om Jordbro. Botarkrapport 2009:20. Tumba.
- Wikell, R. 1987. Bronsålder i Haninge. Ekonomi och bebyggelsemönster med utgångspunkt från älvkvarnsförekomster. C-uppsats. Stockholms universitet.
- Wikell, R. 1988. Bronsålder i Haninge. En modell för rumslig och social struktur. D-uppsats. Stockholms universitet.
- Wikell, R. 1989. Bronsåldern – bygdens etablering. *Haninges historia*. Haninge.
- Wikell, R. 2008. Heliga Hällar – Älvkvarnars landskap. Religionshistoria II. Stockholms universitet. Stockholm.
- Wikell, R. Manus. Hard Rock Studies – Cup Marks in Eastern Svealand. In Thedéen, S., Andreeff, A. and Ljung, C (Eds.) *Excavating iconic features and symbols*. Papers presented at X Nordic TAG, 26th – 29th May 2009, Trondheim.
- Wikell, R. & Ihrestam, K. 2008. Nyfunna och återfunna skålgropar. *Glimtar från Haningebygden* 2008:4. S. 4-5.

Statistik över hållristningar i området vid Jordbro gravfält

Inventering	Antal förekomster	Antal skålgropar
Raä 1950-tal	0	0
RW 1980-tal	6	16
RW, SGB, KI 2007-2009	14	62 + 1 ränna
TOTALT	20 ytor	78 + 1 ränna



Karta utvisande skålgropslokaler intill Jordbrogravfältet i Österhaninge socken.

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Dokumentation av upptäckter gjorda 2007 av Roger Wikell
kompletterade 2008 av Roger Wikell och Sven-Gunnar Broström

Österhaninge socken Jordbro gravfält

Objekt	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
Nyfynd 1	Hällristning 1,1 x 0,1 m (NNO – SSV) bestående av <u>2 skålgropar</u> varav 1 rund 5 cm i diameter och 1 cm djup samt en avlång 6 x 4 cm och 1 cm djup. Belägen på ostsluttande hållavsats.	Skogsmark 15 meter nordväst om vägkorsning X = 8559279 Y = 1632914
Nyfynd 2	Hällristning 0,4 x 0,1 m (Ö – V) bestående av <u>3 skålgropar</u> 4 – 5 cm i diameter och 0,5 – 1 cm djupa. Belägen på ostsluttande håll.	Skogsmark 5 meter norr om nyfynd 1
Nyfynd 3	Hällristning i block 0,9 x 0,7 x 0,4 m bestående av <u>2 skålgropar</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägna på det runda blockets krön.	Vårdad gravfält 2 m. SV om tresidig stensättning 19 meter NV om stig X = 6559221 Y = 1632883
Nyfynd 4	Hällristning i block 0,9 x 0,4 x 0,3 m bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djup. Belägen på blockets SO-kant.	Vårdad gravfält 7 meter OSO om nyfynd 3 I sydöstra kantkedjan av fyrsidig stensättning.
Nyfynd 5	Hällristning i block 0,8 x 0,5 x 0,4 m bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djupa. Belägen på blockets toppyta.	Vårdad gravfält 20 meter NV om större stig 8 meter NO om hålväg. X = 6559092 Y = 1632808
Nyfynd 6	Hällristning 0,4 x 0,1 m (NO – SV) bestående av <u>2 skålgropar</u> 3 – 5 cm i diameter och 0,5 – 1 cm djupa. Belägen på toppen av brant norrluttande håll.	Skogsmark 12 meter söder om mindre väg. X = 6559046 Y = 1632966
Nyfynd 7	Gravfält ca 35 x 20 m (Ö – V) bestående av <u>8 stensättningar</u> 3 – 5 m i diameter och 0,2 – 0,4 m höga. Övertorvade utan synliga stenar i ytan.	Skogsmark I norr begränsat av mindre väg och i söder av bergbrant. X = 6559034 Y = 1633007
Nyfynd 8	Hålväg cirka 50 meter lång och 2 – 3 m bred (Ö – V). Slutar i bäge ändar i befintlig väg.	Skogsmark Belägen i norra kanten av gravfält = nyfynd 8

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Dokumentation av upptäckter gjorda 2007 av Roger Wikell
kompletterade 2008-2009 av Roger Wikell, Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken Jordbro gravfält

Objekt	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
Nyfynd 9	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 0,5 cm djup belägen på hällkant mot söder.	Skogsmark 25 meter väster om vägkorsning X = 6558945 Y = 1633039
Nyfynd 10	Hällristning 0,4 x 0,1 m (N - S) bestående av <u>2 skålgropar</u> 6 – 7 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägna på flack NO-sluttande häll.	Skogsmark 8 meter öster om Raä 81:1 X = 6559122 Y = 1633211
Nyfynd 11	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 9 cm i diameter och 2 cm djup. Belägen på norrsluttning och nära krön av hällrygg.	Hagmark 40 meter VNV om vägkrök. X = 6559036 Y = 1633358
Raä 82:1	Hällristning 0,2 x 0,1 m (N – S) bestående av <u>2 skålgropar</u> 5 – 6 cm i diameter och 1 – 1,5 cm djupa. Belägen på krön av hällrygg. Intill skålgroparna finns en ny brandskada.	Skogsmark 16 meter sydost om stig
Raä 82:2	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 5 cm i diameter och 1 cm djup Belägen på låg häll.	Hagmark Strax norr om stig. 32 meter nordväst om 82:1
Nyfynd 14	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 1 cm djup Belägen på liten låg häll.	Skogsmark 15 meter NV om Raä 82:2 X = 6559066 Y = 1633102
Nyfynd 37	Hällristning bestående av <u>1 skålgrop</u> 4 cm i diameter och 1 cm djup Belägen på plan hällyta.	Skogsmark 11 meter VNV om objekt 14 X = 1559062 Y = 1633093

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

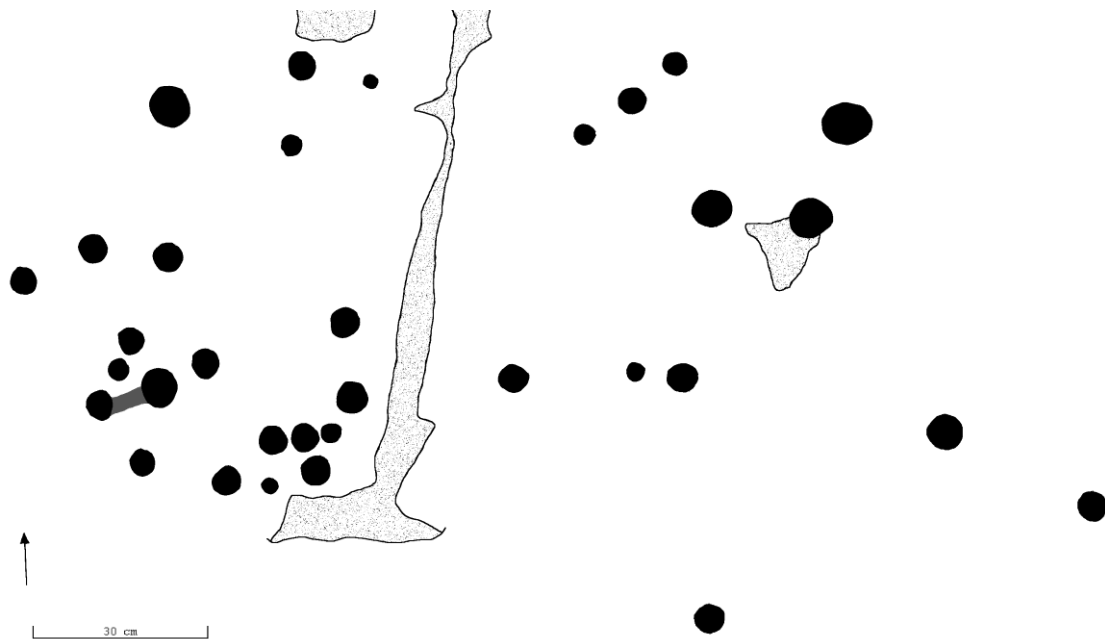
Dokumentation av upptäckter gjorda 2007 av Roger Wikell
kompletterade 2008-2009 av Roger Wikell, Sven-Gunnar Broström och Kenneth Ihrestam

Österhaninge socken Jordbro gravfält

Objekt RAÄ-nr	Beskrivning av förekomsten	Terräng Orientering
Nyfynd 15	Hällristningsområde 3 x 1 m (NO – SV) bestående av följande två förekomster: Hällristning 2,0 x 1,0 m (Ö – V) bestående av <u>1 ränna och 33 skålgropar</u> . <i>Rännan</i> är 6 cm lång, 4 cm bred och sammanbinder två skålgropar. <i>Skålgroparna</i> är 3 – 9 cm i diameter och 0,5 – 3 cm djupa. Belägen på krön av stor norrsluttande häll.	Skogsmark 28 meter norr om nyfynd 14 45 meter NO om vägkorsning X = 6559095 Y = 1633092
Nyfynd 16	Hällristning 1,0 x 0,3 m (VNV – OSO) bestående av <u>4 skålgropar</u> 3 - 6 cm i diameter och 0,5 - 1 cm djupa. Belägen i svacka på hällens norrsluttning.	1,4 meter NNO om nyfynd 15 och på samma häll.
Raä 81:1 ommätt	Hällristning 2,5 x 0,2 m (SV – NO) bestående av <u>4 skålgropar</u> 4 – 6 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på låg häll.	Skogsmark Mitt på gångstig. 50 meter väster om stigmorsning vid gammal åker.
Raä 81:2 oförändrad	Hällristning 0,5 x 0,2 m (ONO – VSV) bestående av <u>6 skålgropar</u> 3 – 9 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på NO-sluttande hällkrön. På hällen finns en ny brandskada.	Bergkrön 50 meter sydost om 81:1 25 meter sydväst om stigmorsning.
Nyfynd 22	Hällristning 1,6 x 0,8 m (VSV – ONO) bestående av <u>8 skålgropar</u> 3 – 5 cm i diameter och 0,5 – 1,5 cm djupa. Belägen på krön av norrsluttande häll.	6 meter VNV om Raä 81:2

SÖDERMANLANDS HÄLLRISTNINGAR

Hällristning objekt 15 belägen öster om Jordbrogravfältet



Kalkering 2008 Broström / Ihrestam



Objekt 15 från nordväst. FOTO: S-G Broström